

УДК 334.735

КОРПОРАТИВНІ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Гринюк Н.А.

Київський національний торговельно-економічний університет

Проаналізовано особливості функціонування корпоративних підприємств різних організаційно-правових форм господарювання. Розроблено класифікацію корпоративних підприємств за різними ознаками. Сформульовано поняття корпоративного підприємства як економічної категорії. Запропоновано систему концептуальних характеристик корпоративного підприємства. Обґрунтовано цільові параметри визначення різних типів корпоративних підприємств.

Ключові слова: корпоративне підприємство, кооперативні підприємства, господарські товариства, система 4 «С», критеріальні особливості корпоративних підприємств.

Постановка проблеми. В процесі трансформації національних економік все більше зростає роль корпоративних утворень в системі економічного і соціального партнерства. Корпоративні підприємства як найбільш розповсюджена форма організації підприємницької діяльності, акумулюючи в собі різноманітні за галузевими і територіальними ознаками господарські утворення, складають основу економік більшості країн світу.

Зважаючи на сучасний стан формування і розвитку корпоративного сектору національної економіки питання особливостей організації і функціонування корпоративних підприємств набувають особливої актуальності.

Аналіз результатів попередніх досліджень. Питанням функціонування сучасних корпоративних підприємств присвячено праці багатьох вчених [1, 2, 3, 4, 5, 6]. Аналіз праць вищезазначених науковців свідчить, що дослідники в основному зосереджували свою увагу на загальних аспектах теорії і практики діяльності корпоративних підприємств. В той же час, поза увагою авторів залишаються сутнісні характеристики та особливості корпоративних підприємств з огляду на розмаїття організаційних форм їх функціонування.

Метою статті є дослідження сутності та особливостей корпоративних підприємств різних організаційно-правових форм господарювання.

Результати досліджень. Корпоративна форма підприємництва займає провідне місце в сучасному господарському житті практично всіх країн

світу. Розвиток корпоративних підприємств обумовлений дією об'єктивних законів концентрації виробництва, адекватності виробничих відносин рівню і характеру розвитку продуктивних сил.

Сутнісною характеристикою корпоративного підприємства є процес об'єднання, а головними критеріями віднесення суб'єкту господарювання до корпоративного підприємства слід вважати кількість засновників та особливі механізми функціонування (формування капіталу/майна, управління діяльністю, участі засновників у розподілі доходів і ризиків).

Корпоративне підприємство, на відміну від унітарного, створюється не одним, а, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором). Відповідно діє воно на базі об'єданого ними майна, а також/або на об'єднаній підприємницькій чи трудовій діяльності засновників. Спільна участь в управлінні справами корпоративного підприємства реалізується через участь в органах управління, створених засновниками та через розподіл доходів і ризиків підприємства [7].

Слід зазначити, що прийняття Господарського [7] та Цивільного Кодексів України [8] створили законодавчий фундамент функціонування корпоративної форми підприємництва, юридично узаконивши не тільки сутнісні характеристики, а й організаційно-правові форми корпоративних підприємств (рис. 1). Згідно ч. 5 ст. 63 Господарського Кодексу України корпоративними є кооперативні підприємства та підприємства, що створюються у

формі господарського товариства [7]. В свою чергу, згідно ч. 2 ст. 83 Цивільного Кодексу України товариства поділяються на підприємницькі і непідприємницькі [8]. До підприємницьких товариств відносяться усі види господарських товариств та виробничі кооперативи, а непідприємницькими товариствами є споживчі кооперативи.

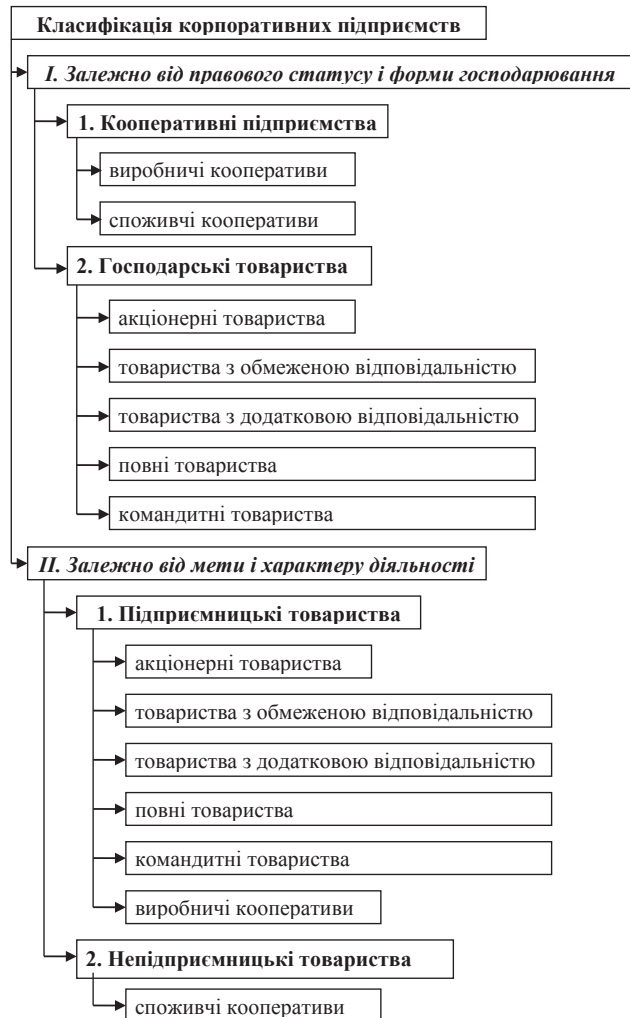


Рис. 1. Класифікація корпоративних підприємств

Джерело: розробка автора по джерелам [1, 2]

Таким чином, відповідно до діючого законодавства України корпоративні підприємства за нормами Господарського Кодексу ототожнюються з товариствами за нормами Цивільного Кодексу.

Сучасні корпоративні підприємства здійснюють свою діяльність під впливом складного комплексу факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. Особливістю сучасних видів корпоративних підприємств є різноманітність форм побудови внутрішньої структури і механізмів корпоративного управління залежно від прав і обов'язків учасників.

Кооперативні підприємства являють собою добровільні об'єднання фізичних та/або юридичних осіб на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування [9] (табл. 1).

Спільними рисами функціонування кооперативних підприємств є однаковий механізм член-

ства шляхом сплати пайових внесків, субсидіарна відповідальність учасників і рівноправна участь в управлінні незалежно від розміру пайового внеску.

Особливості цільових установок організації виробничого кооперативу обумовлюють обов'язкову трудову участь його членів в господарській діяльності із забезпеченням пропорційності отримання доходів.

Діяльність споживчого кооперативу (споживчого товариства), який створюється з метою задоволення споживчих потреб його членів, вирізняється сукупністю форм економічної участі пайовиків і, відповідно, особливими механізмами участі в розподілі доходів залежно від розвиненості і затребуваності форм задоволення споживчих потреб.

Суттєві відмінності функціонування мають господарські товариства (партнерства), які створюються юридичними особами та/або громадянами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності з метою одержання прибутку (табл. 2).

Серед сукупності видів господарських товариств досить вирізняється акціонерне товариство. Специфічний механізм формування статутного капіталу визначеною кількістю акцій однакової номінальної вартості, обумовлює особливі механізми участі вкладників залежно від кількості і вартості цінних паперів. Найсуттєвішими ризиками для акціонерів є відсутність гарантії повернення вкладених коштів і залежність доходів від ефективності діяльності товариства.

Особливості функціонування решти видів господарських партнерств обумовлюються здебільшого різними механізмами відповідальності учасників, що фактично відображається в юридичному статусі господарюючих суб'єктів:

- учасників товариства з обмеженою відповідальністю, які повністю сплатили свої вклади, несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах своїх вкладів;

- учасники товариства з додатковою відповідальністю у разі недостатності майна товариства несуть додаткову солідарну відповідальність у визначеному установчими документами однаково кратному розмірі до вкладу кожного з учасників;

- учасники повного товариства відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і несуть додаткову солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном;

- учасники командитного товариства, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність, є повними учасниками і несуть додаткову солідарну відповідальність за його зобов'язаннями усім своїм майном, в той час, як інші учасники присутні в діяльності товариства лише своїми вкладками.

Об'єднуючими рисами для цих видів господарських товариств є подільний статутний фонд, розмір часток якого визначається установчими документами; залежність механізму розподілу доходів від розміру внесків і рівноправна участь в управлінні.

З огляду на вищезазначені особливості функціонування, корпоративне підприємство як економічна категорія відображає систему госпо-

дарських (соціально-економічних) відносин між суб'єктами внутрішнього інституціонального середовища щодо участі у формуванні капіталу/ майна, діяльності, управлінні, розподілу прибутків і ризиків.

Особливості організації функціонування корпоративних підприємств обумовлюються правами учасників залежно від їх індивідуальної частки в капіталі: право власності в підприємстві, право контролю за діяльністю, право участі в розподілі доходів, право безпосередньої участі в управлінні через формування управлінських органів.

До специфічних особливостей різних видів корпоративних підприємств, на нашу думку, слід віднести статус учасників залежно від форм їх економічної участі в діяльності підприємства.

Зважаючи на особливості функціонування корпоративних підприємств різних організаційно-правових форм господарювання, цільовими параметрами визначення основних типів корпоративних підприємств залежно від статусу учасників, можна вважати:

1. Підприємство є споживчим кооперативом, якщо

$$\begin{cases} \chi_c > \chi_n \\ \chi_c = \chi_v \end{cases} \quad (1)$$

де, χ_v – чисельність пайовиків – вкладників;
 χ_n – чисельність пайовиків – працівників;
 χ_c – чисельність пайовиків – споживачів.

2. Підприємство є виробничим кооперативом, якщо

$$\begin{cases} \chi_v = \chi_n \\ \chi_c = 0 \end{cases} \quad (2)$$

3. Підприємство є акціонерним товариством, якщо

$$\begin{cases} \chi_v \geq \chi_n \\ \chi_v > \chi_c \end{cases} \quad (3)$$

4. Підприємство є товариством з обмеженою відповідальністю, якщо

$$\begin{cases} \chi_v \geq \chi_n \\ \chi_v \geq \chi_c \end{cases} \quad (4)$$

В узагальненому вигляді, в якості концептуальної основи особливостей корпоративного підприємства виступає сукупність наступних ознак, які можна означити як систему 4 «С»:

Таблиця 1

Особливості участі вкладників в діяльності кооперативних підприємств

Характеристика	Споживче товариство	Виробничий кооператив
Розмір плати за членство	Розмір пайового внеску однаковий для всіх.	
Форма економічної участі в діяльності	1. Сплата пайових внесків.	
	2. Придбання товарів в магазинах товариства.	
	3. Кредитування кооперативу.	
	4. Здача продукції приватних господарств.	
	5. Трудова участь.	
Розподіл доходів	Пропорційно економічній участі в діяльності.	1. Пропорційно пайовому внеску. 2. Пропорційно трудовій участі.
Гарантії повернення пайових внесків	Гарантії повернення паю при припиненні членства.	
Відповідальність учасників	Субсидіарна.	
Вплив на управління	1 голос незалежно від розміру внеску.	

Таблиця 2

Особливості участі вкладників в діяльності господарських товариств

Характеристика	АТ	ТОВ	ТДВ	ПТ	КТ
Розмір плати за членство	Вартість акції визначається ринковим курсом	Розмір внеску однаковий для всіх, визначений статутними документами			
Форма економічної участі в діяльності	1. Придбання акцій.	1. Сплата внеску в статутний фонд.			
		2. Трудова участь.	2. Обов'язкова підприємницька діяльність.	2. Підприємницька діяльність обов'язкова для повних учасників.	
Розподіл доходів	Пропорційно кількості акцій	Пропорційно розміру внесків			
Гарантії повернення пайових внесків	Відсутні гарантії повернення вартості акцій	Відсутні, право вимагати повернення частки в статутному капіталі	Відсутні	Гарантії повернення частки при припиненні членства.	Відсутні
Відповідальність	Часткова (доляова) (в межах акції)	Часткова (доляова) (в межах внеску)	Додаткова солідарна (кратно вкладу індивідуальних учасників)	Додаткова солідарна (всім майном)	1. Повні учасники – додаткова солідарна всім майном. 2. Вкладники – індивідуальна в розмірі внеску.
Вплив на управління	Кількість голосів дорівнює кількості акцій	1 учасник – 1 голос	1 учасник – 1 голос	1 учасник – 1 голос.	1 учасник – 1 голос

- співробітництво – сформовані механізми взаємозв'язків всередині організації;
- саморегулювання – наявність і функціонування чітких механізмів реагування на виклики внутрішнього і зовнішнього середовища;
- самореалізація – розробка особливих механізмів досягнення цілей діяльності;
- самовдосконалення – можливість засобів розвитку на основі індивідуалізованої логіки внутрішніх законів функціонування.

Висновки і пропозиції. Сучасне корпоративне підприємство з точки зору зовнішнього сприйняття – це, насамперед, організаційно-правова форма, офіційний статус та суворо регламентовані права і обов'язки учасників. Корпоративне підприємство як внутрішнє бачення характеризується сукупністю внутрішніх характеристик, системою внутрішньо організаційних відносин та взаємозв'язками елементів.

Таким чином, корпоративні підприємства – з одного боку, особлива форма організації діяльності (як правило, підприємницької), яка визначається законодавчою базою і характеризується рядом зовнішніх ознак (дольова (пайова) власність, юридичний статус), а, з іншої – майновий комплекс, який характеризується особливою внутрішньою побудовою, індивідуалізованою логікою розвитку і внутрішніми законами функціонування (визначена загальна мета, певна господарська самостійність, ієрархія управлінських рівнів, орієнтація на ефективність діяльності).

Переваги організації і функціонування корпоративного підприємства – внутрішня упорядкованість, ефективний механізм формування капіталу, самостійність і автономія діяльності, можливості розвитку і диверсифікації господарської діяльності, обмежена відповідальність – обумовлюють перспективи подальшого розвитку цієї організаційно-правової форми господарювання.

Список літератури:

1. Амірова Ю. Товариство з обмеженою відповідальністю: переваги і недоліки // Економіка. Фінанси. Право. – 2005. – № 3. – С. 20–22.
2. Гаврилко Н.Н. Кооперативные формы хозяйствования в условиях становления рыночной экономики [Текст] / Н.Н. Гаврилко. – М., 2010. – С. 127–144.
3. Гесць В.М., Горкіна Л.П. Українська кооперація: історичний досвід в аспекті сучасного її відродження. Матеріали до Всеукр. наук.-практ. конференції «Споживча кооперація України: історія, сучасність, перспективи розвитку» (17–18 жовтня 2006, м. Київ). – К., 2006. – С. 5–9.
4. Губин Е.П. Управление и корпоративный контроль в акционерном обществе / Е.П. Губин. – М., Юрист. – 2009. – С. 89–94.
5. Дахов И.Г. Развитие кооперативов в странах СНГ: проблемы и перспективы [Текст] / И.Г. Дахов. – М.: Изд-во МГУ, 2012. – С. 223–276.
6. Леонтьев Р.Г. Корпорации: организационные формы, принципы и функции управления. – М., 2013. – С. 44–57.
7. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436–IV (зі змінами) // ВВР. – 2003. – № 18–22. – Ст. 63.
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435–IV (зі змінами) // ВВР. – 2003. – № 40–44. – Ст. 83.
9. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 № 1087–IV (зі змінами і доповненнями) // ВВР. – 2004. – № 5.

Гринюк Н.А.

Киевский национальный торгово-экономический университет

КОРПОРАТИВНЫЕ ПРЕДПРИЯТИЯ: СУЩНОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ

Аннотация

Проанализированы особенности функционирования корпоративных предприятий различных организационно-правовых форм хозяйствования. Разработана классификация корпоративных предприятий по различным признакам. Сформулировано понятие корпоративного предприятия как экономической категории. Предложена система концептуальных характеристик корпоративного предприятия. Обоснованно целевые параметры определения различных типов корпоративных предприятий.

Ключевые слова: корпоративное предприятие, кооперативные предприятия, хозяйственные общества, система 4 «С», критериальные особенности корпоративных предприятий.

Hrynyuk N.A.

Kiev National University of Trade and Economics

CORPORATE ENTERPRISE: ESSENCE AND FEATURES

Summary

The peculiarities of the functioning of corporate enterprises of various organizational and legal forms of management are analyzed. A classification of corporate enterprises on various grounds has been developed. The concept of a corporate enterprise as an economic category is formulated. A system of conceptual characteristics of a corporate enterprise is proposed. The target parameters for the determination of various types of corporate enterprises are justified.

Keywords: corporate enterprise, cooperative enterprises, business companies, 4 C system, criterial features of corporate enterprises.